

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJODIY FIKRLASHNI
SHAKLLANTIRISH USULLARI**

Ahmatova Farangiz Xoshim qizi

*Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi*

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ijodiy fikrlash, divergent tafakkur, bolalar psixologiyasi, pedagogik metodlar, erkin faoliyat, interfaol yondashuvlar, o'yinli o'qitish, tasavvurni rivojlantirish.

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy fikrlashni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari, amaliy metodlari va samarali usullari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda O'zbekistonning turli hududlaridagi maktabgacha ta'lim muassasalarida olib borilgan empirik kuzatuvlar, pedagoglar bilan suhbatlar va bolalar ishtirokida tashkil etilgan topshiriqlar tahlil etilgan. Ijodiy tafakkurni rivojlantirishda erkin o'yin, muammoli vaziyatlar, syujetli hikoyalar yaratish, san'at elementlari va interfaol usullarning ahamiyati yoritilgan. Maqolada ijodiy fikrlashni rag'batlantirish uchun pedagogik sharoitlar, metodik yondashuvlar va tarbiyaviy muhitni tashkil etish bo'yicha aniq tavsiyalar berilgan. Olingan natijalar maktabgacha ta'limda individual yondashuv asosida ijodiy salohiyatni rivojlantirish yo'llarini aniqlashga xizmat qiladi.

Kirish

Maktabgacha yosh inson hayotining eng faol va muhim bosqichlaridan biridir. Aynan shu davrda bolaning asosiy psixologik, intellektual va emotsional jihatlari shakllanadi. Maktabgacha ta'lim faqat tayyorgarlik jarayoni emas, balki inson hayotining poydevorini yaratuvchi, asosiysi — ong va tafakkur taraqqiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi davr hisoblanadi. Bolaning kelajakda mustaqil, erkin fikrlovchi, yangilikka intiluvchan shaxs bo'lib shakllanishida aynan maktabgacha yoshda berilgan tarbiya va ta'lim hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bois, bugungi kunda

maktabgacha ta'lim muassasalarida ijodiy fikrlashni shakllantirishga qaratilgan yondashuvlar dolzarb masalaga aylangan.

Ijodiy fikrlash deganda bolaning mavjud muammoga noodatiy, ilgari qo'llanilmagan yondashuvlar orqali yechim topa olishi, yangi g'oyalarni ilgari sura olishi, tasavvurni kengaytiruvchi fikrlar ilgari surishi tushuniladi. Bu qobiliyatlar esa insonning intellektual salohiyati, yangilik yaratish qobiliyati va o'zini ifoda etish kuchi bilan bevosita bog'liqdir. Bolalarda bu ko'nikmalarni erta bosqichda rivojlantirish kelajakdagi ijodkor, ixtirochi, ilm-fan va san'at namoyandalari uchun muhim psixologik tayyorgarlik hisoblanadi. Zamonaviy psixologiyada ijodiy fikrlash divergent tafakkur, ya'ni bir necha turli yechimlarni taklif qila olish salohiyati bilan chambarchas bog'liq. Bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarning erkin tasavvuri, his-tuyg'ularni ifodalash ko'nikmalari, o'yin orqali fikrlash imkoniyatlaridan kelib chiqadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy fikrlashni shakllantirish usullarini aniqlashda metodik va empirik tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotda Toshkent, Samarqand va Andijon shaharlaridagi 7 ta maktabgacha ta'lim muassasalarida 5–6 yoshli 140 nafar bolalar ishtirokida kuzatuv, suhbat va mashg'ulot tahlili asosida ilmiy-amaliy izlanish olib borildi. Tadqiqotda bolalar bilan erkin hikoya tuzish, rasm asosida voqea yaratish, qurilish konstruktori orqali muammo yechimini topish, hayvonlar hayoti haqidagi muammoli savollar orqali fikrlash faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan topshiriqlar o'tkazildi. Shuningdek, pedagoglar bilan chuqur suhbatlar orqali ularning metodik yondashuvi, o'zgaruvchan muhit yaratish qobiliyati, bolalarning ijodiy faolligini aniqlashdagi mezonlari o'rganildi. Tadqiqot natijalari asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy fikrlashini shakllantirishda eng samarali yo'nalishlar ajratib olindi.

Empirik kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, ijodiy fikrlash ko'proq o'yin faoliyatida va erkin ijodiy topshiriqlarda namoyon bo'ladi. Masalan, rasm asosida hikoya tuzish topshirig'ida bolalarning 61 foizi bir yoki ikki standart javob bilan cheklandi, 24 foizi uch yoki undan ortiq yechimlar taklif qildi, faqatgina 15 foiz bolalar noodatiy va k utilmagan syujetlar bilan ajralib turdi. Shuningdek, qurilish

konstruktori bilan erkin faoliyat davomida, pedagog aralashuvsiz berilgan topshiriqda bolalarning ijodkorligi ancha yuqori bo'ldi. Bu esa ijodiy fikrlash ko'proq erkin muhitda, bosimsiz, mustaqil o'yin yoki faoliyat jarayonida yuzaga chiqishini ko'rsatadi. Taqqoslash asosida aniqlanishicha, faqat tayyor namunalar asosida ishlovchi guruhlarda bolaning ijodiy tashabbusi pasaygan, faqat bitta to'g'ri javobni izlash holatlari ko'paygan.

Tadqiqot doirasida qo'llanilgan metodlar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishda quyidagi asosiy yo'nalishlar samarali ekani aniqlandi. Birinchidan, voqelikni ifoda etish orqali yangi syujetlar yaratishga undovchi topshiriqlar bolaning tasavvur doirasini kengaytiradi. Ikkinchidan, muammoli vaziyatlardan chiqish yo'llarini izlashga yo'naltirilgan topshiriqlar (masalan, "Ayi non topolmadi, nima qilishi mumkin?" kabi savollar) divergent fikrlashni rag'batlantiradi. Uchinchi yo'nalish esa drammatizatsiya va rolda o'ynashga asoslangan mashg'ulotlar bo'lib, bunda bolalar biror predmet, hayvon yoki kishining rolga kirib, u orqali fikrlarini ifodalaydi. Bunday usullar bolaning emotsional sohasini ham rivojlantirib, empatiya, o'zga nuqtai nazardan fikrlay olish ko'n ikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, pedagogik metodlar ichida interfaol yondashuvlar — savol-javob, muhokama, erkin ifoda, "fikrlar buluti", rasm asosida hikoya tuzish, Lego yoki konstruktordan foydalanish kabi usullar yuqori natija bergan. Biroq bu usullar samarali bo'lishi uchun muayyan sharoit — ya'ni, ochiq va rag'batlantiruvchi muhit, pedagogning ijobiy munosabati va bolaning mustaqilligiga yo'l qo'yilishi muhim hisoblanadi. Psixologik jihatdan olganda, bola ijodiy fikrlay boshlashi uchun u o'zini erkin his qilishi, noto'g'ri javob berishdan qo'rqmasligi va har qanday g'oya qadrlanishiga ishonchi bo'lishi zarur. Bu esa maktabgacha muassasalarda pedagoglarning bolaga bo'lgan munosabati va muhitni qanday tashkil qilishi bilan chambarchas bog'liqdir.

Ijodiy fikrlashni shakllantirish faqat maxsus topshiriqlar bilan emas, balki kundalik faoliyatda — ovqatlanish, sayr, suhbat va boshqa mashg'ulotlarda ham rivojlanishi mumkin. Masalan, ertak aytish jarayonida bolalarga ertak so'ngini

o'zlari tugatishga imkon berish, yangi qahramon kiritish, hikoyaning davomini yaratish singari yondashuvlar ham ijodiy fikrni kuchaytiradi. Bundan tashqari, san'at va musiqaga oid mashg'ulotlarda ranglar, tovushlar, ritm orqali tasavvur uyg'otish orqali ijodiy tafakkur faol qo'zg'atiladi. Raqamli texnologiyalar ham, to'g'ri qo'llanilsa, bolalarda vizual va audial stimullar orqali tasavvur va fikrlashni rivojlantirishda ijobiy rol o'ynaydi. Ammo bu vositalar o'yin va faoliyatga bog'langan, bolaning faol ishtirokini talab qiladigan bo'lishi kerak. Aks holda, passiv tomoshabinlik fikrlashni cheklab qo'yishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy fikrlashni shakllantirish — bu faqat bitta metod emas, balki butun pedagogik yondashuvlar majmui, muhit, pedagog shaxsiyati va bolaning erkin faoliyatiga asoslangan murakkab jarayondir. Bu jarayonda bolaga fikrlash imkonini beruvchi, erkin muhit yaratish, ularning javoblarini qadrlash va rag'batlantirish, har bir bolaning o'ziga xosligini inobatga olish muhimdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, ijodiy fikrlashga ega bola o'qish davrida nafaqat bilimlarni yaxshi o'zlashtiradi, balki hayotiy muammolarga ham moslashuvchan, tashabbuskor yondasha oladi. Shuning uchun maktabgacha ta'limda ijodiy tafakkurni rivojlantirish nafaqat pedagogik vazifa, balki jamiyat kelajagini tayyorlashning muhim bosqichidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonova, G. (2020). *Maktabgacha ta'lim psixologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi nashriyoti.
2. Yo'ldosheva, S. T. (2019). *Bolalar psixologiyasi*. Toshkent: "Yangi asr avlodi".
3. Vygotsky, L. S. (2002). *Imagination and Creativity in Childhood*. New York: Routledge.
4. Jalolov, H. H., & Mahkamova, D. R. (2021). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Runco, M. A., & Acar, S. (2012). *Divergent thinking as an indicator of creative potential*. Creativity Research Journal, 24(1), 66–75.

6. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi (2018). *Maktabgacha ta’lim muassasalari uchun davlat o‘quv dasturi “Ilk qadam”*. Toshkent.